

FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap **(ELTE FTT, Budapest, 2014/15 tavaszi félév)**

Zachar Viktor

E-mail: zacharviktor@gmail.com

A sikerre való tekintettel a 2014/15-ös tanév tavaszi félévében is folytatódott a tanév őszi félévében útnak indított új, *FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap* című előadássorozat az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén. Az érdeklődő közönség a második félévben is négy előadást hallgathatott meg. Az első előadáson Papp Andrea egyetemi docens, a Fordítástudományi Doktori program oktatója és témavezetője és Vihar Judit, a Károli Gáspár Református Egyetem egyetemi docense a műfordítás világát – ezen belül is az újrafordítás jelenségét – igyekezett közelebb hozni az érdeklődőkhöz „Műfordítás másképp” című előadásában. Az érdekes elméleti bevezetőből megtudhattuk, miért célszerű bizonyos időközönként újrafordítani az irodalmi műveket: ezt nem csupán a nyelv, de a korízlés, az adott kor sajátosságai és a fordítói norma változása is indokolja. Ennek során az előadók neves írók és irodalomtörténészek gondolatait ütköztették egymással a kérdéskörrel kapcsolatban.

Ezt követően Oscar Wilde *A boldog herceg* (1888) című művének – 1904 és 1968 közötti – nyolc különböző magyar fordításáról és fordítójáról hallhattunk Papp Andreától. Fejtegetései során az irodalmi meséből vett rövid szövegrészlettel illusztrálta, milyen jó megoldások találhatók az egyes fordításokban, de arra is kitért, milyen félrefordítások tarkítják egyik vagy másik magyar átültetést.

Az előadás harmadik blokkjában Tanizaki Dzsúniciró, Nobel-díjra is felterjesztett japán író *Siszei* (1910) című novellájának két magyar fordítását vetette egybe Vihar Judit, amelyek *A pók* (1937) és a *Tetoválas* (1967) címen jelentek meg. Külön érdekessége az első, Thein Alfréd nevéhez fűződő magyar változatnak, hogy közvetítők segítségével, nyersfordításból született. A második, a forrásnyelvhez hűebb fordításhoz képest csupán jelzésképpen tartalmaz japán kifejezéseket és reáliákat annak érdekében, hogy ne terhelje túl ezekkel az olvasót. Érdekes pontra mutatott rá Vihar Judit néhány szövegrészlet segítségével azzal kapcsolatban is, hogy míg az egyik fordításban a tegeződés, addig a másikban a magázódás mellett döntött a nyelvi közvetítő. A japánban ugyanis csupán fokozatok vannak, ebben a formában nem létezik egyik sem.

A sorozat második előadását Robin Edina szabadúszó fordító, lektor tartotta, aki éppen az előadását követően védte meg lektorálásról szóló doktori disszertációját a Fordítástudományi Doktori Programban. „A fordítási univerzálék újraértelmezése” című előadásában először bemutatta a címben szereplő jelen-

ség kutatásának kezdeteit, amely Baker erre vonatkozó munkáival kezdődött 1993 körül. A definíció szerint a fordítási univerzálék olyan nyelvi jelenségeket takarnak, amelyek jellemzően a fordított, nem pedig az eredeti célnyelvi szövegekben fordulnak elő. Ilyenek például az egyszerűsítés, az ismétléskerülés, az explicitáció, a normalizáció, a forrásnyelvi szövegtulajdonságok átvétele, vagy éppen a szokatlan lexikai mintázatok.

Toury és Chesterman elméleti munkái mellett részletesen beszélt Pym fejtegetéseiről is, aki számos kérdést vet fel az univerzálékkal kapcsolatban, hiszen ellentéteket és átfedéseket állapít meg a különböző hipotézisek között. Így például nem világos Pym szerint, hogy a fordítás konkrétabb vagy „szürkébb”-e az eredetinel, ahogyan az sem, létezik-e a fentebb felsoroltak közül egyetlen, mindegyik fölött álló univerzálé.

Az elméleti kérdések után Robin Edina rátért a témát érintő empirikus kutatásokra is, amelyek például Laviosa, Vanderauwera és Blum-Kulka nevéhez fűződnek. Elméleti modelljében részletesen kifejtette továbbá az univerzálék és az explicitáció, illetve implicitáció kapcsolatát. Ennek során utalt rá, hogy a műveletek egyben stratégiák is, a művelet nyomán pedig bizonyos szövegsajátosságok jönnek létre. Végezetül kitért az úgynevezett pseudo-explicitáció jelenségére is, amelynek során a fordító nem explicitál ugyan, de nem is implicitál, és ez is explicitebb szöveget, kutatható szövegsajátosságokat hozhat létre.

A félév harmadik előadása dr. Piros Ervin nevéhez fűződik, aki a Fordítástudományi Doktori Program másodéves hallgatója, és emellett szabadúszóként egészségügyi szakfordítóként elsősorban klinikai vizsgálatokhoz (gyógyszerfejlesztéshez) szükséges, illetve azokkal kapcsolatos dokumentumok fordításával és lektorálásával foglalkozik. Előadása jól mutatja, milyen széles skálán mozog a rendezvénysorozat a fordítás területén belül. „Orvosról betegre fordítunk? – Mekkora szerep jut a befogadónak a laikusoknak szánt orvosi szakfordításokban?” című prezentációja elején tisztázta a komolyan szabályozott szakterületet érintő legfontosabb kifejezéseket (*egészségtudományi szakfordítás, gyógyszerhatóság, szöveggondozó* stb.), majd megállapította, hogy az orvos–beteg fordítás intralingvális, vagyis nyelven belüli fordításnak számít.

Ezután helyesírási és nyelvhelyességi kérdésekről értekezett, kitérve az 1987-es, orvosi helyesírást érintő MTA-állásfoglalásra. A legfontosabb kérdéseknek a latin és magyar szavak aránya, valamint az idegen kifejezések magyarosítása és a következetes szóhasználat számítanak. Ennek során Piros Ervin – saját tapasztalatait is felhasználva – részletesen, példákkal illusztrálva ismertette a nyelvi ajánlást követő és attól eltérő, illetve annak ellentmondó eseteket, kitérve a nyelvi közvetítő fordítás során tanúsított erőfeszítésére. Ez bizonyos esetekben bizonyíthatóan nagyon alacsony (pl. a „súlyosbodó” jelző helyett a „progresszív” használata), más esetekben viszont nagy, amikor is a nyelvi közvetítő magyarázatot fűz a fordításhoz, vagyis explicitál. Ez utóbbira azért van lehetőség, mert általában nincs terjedelmi korlát a célnyelvi változatra vonatkozóan.

Az előadás végén az előadó kitért azokra az esetekre, amikor a fordító regiszterváltást hajt végre a nyelvi közvetítés során azzal, hogy eltávolodik a forrásnyelvi szövegtől. Ennek jellemző iránya a szaknyelv–köznyelv, fordított irányban viszont nem jellemző. Ez a váltás pedig gyakorlatilag már lektorálási

feladatot is jelent, hiszen amikor előtérbe helyezzük a befogadót, óhatatlanul eltávolodunk a forrásnyelvi szövegtől és a szakmában általában használatos kifejezésektől.

A 2014/15-ös tanév tavaszi félévének záró előadását Károly Krisztina, a Fordítástudományi Doktori Program egyik állandó oktatója és doktori témavezetője tartotta. Előadásának kezdő gondolatával mintegy folytatta Robin Edina két hónappal korábbi előadását, amikor is Octavio Paz Nobel-díjas költőt, íróit idézve megállapította: „All texts are originals, because each translation has its own distinctive character.” Előadásában, amely a „Szövegkoherencia a fordításban” címet viselte, hosszú távú, 2006 óta tartó kutatási programjának (Károly 2014) legfontosabb eredményeit ismertette a szép számú közönséggel. A kutatás tárgya a fordítás mint a szövegalkotás sajátos formája, témája pedig a szövegkoherencia célnyelvi megteremtése, illetve újrateremtése.

Az előadásban és a kutatási projektben vizsgált jelenség a koherencia szövegstruktúrában nyomon követhető összetevőinek szöveghez fűződő viszonya volt. Ennek elméleti alapjai többek között Lautamattira, Halliday és Hasanra, Mannra, Thompsonra, valamint Hoey-ra nyúlnak vissza, azonban – mint az az előadásból kiderült – az általuk felállított modellek csupán kiindulópontként tudtak szolgálni, mivel hozzá kellett igazítani őket a magyar nyelv sajátosságaihoz, valamint a fordítási helyzethez (vagyis ahhoz, hogy fordításelemzés során nem egymástól független, hanem egymástól függő szövegek – eredetiek és fordításaik – együttes vizsgálatát kell megoldani).

Ahogy Károly Krisztina kifejtette, a fordítás stratégiai eltérnek az eredeti szövegalkotási stratégiáktól, és a koherenciavizsgálatok segítségével választ kaphatunk ennek okára. Az előadó többek között két részletes ábra segítségével mutatta be a koherencia szövegstruktúrában azonosítható összetevőinek viszonyát a szöveghez, valamint a koherens célnyelvi szöveg szövegstruktúrában nyomon követhető összetevőinek egymáshoz fűződő viszonyát.

Az előadás kitért azokra a területekre, amelyek számára a kutatás új ismereteket hozott, például a diskurzuselemzésben és a műfajkutatásban, a sajtófordításban, valamint az univerzálék és a fordítói stratégia kutatásában. Így az előadó kifejtette például, hogy a nyelvi közvetítés során eltolódások keletkeznek a szövegben, amelyek alig észrevehető módon, de változásokat idéznek elő a jelentésben. Az angol nyelvű sajtószövegeken végzett hosszú távú kutatás alapján összességében explicitációs tendencia is kimutatható a fordított szövegekben, de maga az explicitációs hipotézis nem igazolható.

Irodalom

Károly K. 2014. *Szövegkoherencia a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.